

Kitanovska, Stanojkovic a ostatní proti Bývalé jugoslávské republice Makedonii, rozsudek ze dne 13. 10. 2016 - K povinnosti státu zajistit neprodleně výkon rozsudku ukládajícího trest odnětí svobody pachateli, jenž spáchal trestný čin proti životu

Stěžovatel: Kitanovska, Stanojkovic a ostatní

Žalovaný stát: Bývalá jugoslávská republika Makedonie

Číslo stížnosti: 2319/14

Datum: 13.10.2016

Článek Úmluvy: čl. 2

Rozhodovací formace: Senát

Soud: Evropský soud pro lidská práva

Hesla: exekuční řízení/vykonávací řízení, oběť trestného činu, poškozený, právo na život, výkon trestu odnětí svobody

Český právní řád: čl. 6 Listiny základních práv a svobod
§ 1 odst. 1, § 321 zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád
§ 2, § 11 zák. č. 45/2013 Sb., zákon o obětech trestných činů

Významnost: 2

K povinnosti státu zajistit neprodleně výkon rozsudku ukládajícího trest odnětí svobody pachateli,
jenž spáchal trestný čin proti životu

Autorský komentář:

Předkládané rozhodnutí Soudu se zabývá otázkou, zda prodlení státu ve stadiu vykonávacího řízení, nastalé při nezajištění včasného nástupu a výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody pachatelem pravomocně odsouzeným pro trestný čin, jehož objektem je lidský život, může založit ve vztahu k osobám pozůstalým (manželce a dcerám zemřelého) porušení čl. 2 Úmluvy. S poukazem na to, že povinnost států uložená podle uvedeného článku se nevyčerpává splněním povinnosti objasnění skutkových okolností spáchaného činu a zjištění jeho pachatele, nýbrž i jeho odpovídajícím postihem, zdůrazňuje, že vykonávací řízení je integrální součástí trestního řízení vedeného proti pachateli trestného činu. Závazek státu se proto upíná i ke splnění povinnosti zajištění včasného výkonu trestu odnětí svobody pachatelem takového trestného činu. V souladu s východiskem, že je věcí státu, aby si zabezpečil funkční systém, Soud nezohledňuje, že nečinnost orgánů žalovaného státu byla dílem zapříčiněna i faktem neobsazení místa soudce, jenž měl zajistit výkon trestu odsouzeným. Vytýkané

pochybení, plně přičitatelné žalovanému státu nastalo v situaci, kdy jeho vlastní legislativa (§ 83 až § 87 zákona o výkonu trestů) zdůrazňovala nutnost neprodleného zajištění výkonu pravomocně uložených trestů (§ 83 odst. 4) a soudce zajišťujícího výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody činila odpovědným za přijetí všech nezbytných opatření okamžitě či ve lhůtě osmi dnů (§ 85).

Soud shledal porušení čl. 2 Úmluvy, garantujícího ochranu práva na život, v jeho procesním aspektu ve skutečnosti, že v důsledku nečinnosti soudních orgánů žalovaného státu, tj. jejich neospravedlnitelného prodlení při výkonu trestu, setrval F. T. po pravomocném odsouzení na svobodě více než osmnáct měsíců, pobýval v blízkosti bydliště stěžovatelek (žil v téže vesnici), a přestože se vůči nim nedopustil žádných hrozeb či jiného konkrétního ohrožujícího jednání, představoval pro ně (jedna stěžovatelka a její dcera byly rovněž při téže skutku napadeny spolupachatelem S. G.) pokračující hrozbu.

Z pohledu českého trestního soudnictví je předkládané rozhodnutí třeba považovat za významný impulz k tomu, aby soudy i nadále náležitou pozornost věnovaly vykonávacímu řízení a usilovaly o včasný výkon trestů pachateli závažných trestných činů, zejména pak trestných činů proti životu a zdraví. Vykonávací řízení je i podle českého trestního řádu organickou součástí jednoho řízení vedeného proti pachateli trestného činu. I ve vztahu k němu se uplatňují obecné zásady trestního řízení, mj. zásada rychlosti řízení. Požadavek spravedlivého potrestání pachatele trestného činu obsažený v § 1 odst. 1 tr. ř. směřuje k tomu, aby orgány činné v trestním řízení nejen řádně zjistily jeho trestní odpovědnost, nýbrž i zajistily výkon jemu uloženého trestu. V situaci, kdy řízení proti pachateli trestného činu není vedeno vazebně (a nedochází k jeho převedení do výkonu trestu z vazby, v návaznosti na právní moc odsuzujícího rozsudku), je nezbytné odsouzeného vyzvat k nástupu trestu neprodleně, jakmile k tomu nastanou zákonné podmínky, a následně důsledně dbát na splnění mu uložené povinnosti, k níž je i zákonem motivován (srov. § 88 odst. 3 tr. zákoníku). Při jejím nesplnění je třeba přistoupit k zabezpečení výkonu tohoto trestu, v krajním případě i formou vydání příkazu k dodání odsouzeného do výkonu trestu.

Právní úprava zajištění výkonu trestu odnětí svobody obsažená v tr. ř. (včetně úpravy způsobu rozhodování o žádostech o odklad výkonu trestu - § 322, § 323) vytváří podmínky k tomu, aby s výkonem uložených trestů bylo započato v krátké časové návaznosti na právní moc odsuzujícího rozsudku. Splnění tohoto požadavku nebrání ani úprava mimořádných opravných prostředků (k otázce výkonu trestu, resp. jeho odkladu v situaci napadení pravomocného rozhodnutí dovoláním viz např. nález Ústavního soudu ze dne 31. 1. 2017, sp. zn. III. ÚS 2944/16).

V oblasti trestního práva hmotného lze v dané souvislosti upozornit na možnost vyvození trestní odpovědnosti a s tím spojeného potrestání odsouzeného nerespektujícího výzvu k nástupu trestu odnětí svobody pro přečin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání podle § 337 odst. 1 písm. f) tr. zákoníku. Trestnímu postihu by zásadně neměla bránit výměra takto nenastoupeného trestu (srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 5. 2016, sp. zn. [3 Tdo 446/2016](#)). I tímto způsobem lze působit na vůli pachatelů trestných činů, obzvláště závažných, aby se podrobili jim uloženým trestům, a plnit tak závazky, které pro Českou republiku z čl. 2 Úmluvy vyplývají.

Z pohledu problematiky řešené v předkládaném rozhodnutí nelze nezmínit, že významnou ochranu poškozenému, jenž se stal obětí trestného činu, poskytuje zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, ve znění pozdějších předpisů. Ukládá institucím vyjmenovaným v § 11 odst. 3 informovat oběť, podala-li příslušnou žádost (§ 11 odst. 5), bezodkladně, nejpozději do 24 hodin o propuštění či uprchnutí odsouzeného z objektů, v nichž byla jeho osobní svoboda omezena. Je-li důvodná obava, že oběti hrozí nebezpečí v souvislosti s pobytem obviněného nebo odsouzeného na svobodě, jsou vyjmenované orgány povinny zajistit její ochranu a vyrozumění i tehdy, pokud příslušnou žádost nepodala. Za oběť se přitom považuje nejen fyzická osoba pachatelem přímo napadená, nýbrž i osoby vyjmenované v § 2 odst. 3 (tj. mimo jiné příbuzný v pokolení přímém a manžel), byla-li trestným

činem způsobena smrt oběti.

SKUTKOVÝ STAV

Obvinění S. G. a F. T., vybaveni černými maskami a kovovým kladivem s dřevěnou rukojetí, dne 25. 10. 2011 v 1:30 hod. po předchozí domluvě zmocnit se movitých věcí za užití násilí v domě stěžovatelek napadli V. K. (manžela první a otce druhé a třetí stěžovatelky), jehož po otevření dveří S. G. okamžitě začal bít kladivem do hlavy a rukou, čímž mu způsobil závažná poranění hlavy (zejm. mulifragmentální zlomeniny lebky doprovázené krvácením pod tvrdou tkáň mozkovou). Krátce poté, co se na místě objevila a začala křičet L. J. (dcera první a sestra druhé a třetí stěžovatelky), napadl bitím do hlavy i ji. Poškozená upadla a předstírala smrt. O. K. S. (první stěžovatelka), jež se snažila zjistit, co se děje, byla v obývacím pokoji napadena mladistvým F. H., jenž jí tvrdými údery způsobil závažná zranění hlavy (zejména dvě výrazné fraktury lebky, krvácení pod měkké pleny mozkové a lézi mozku v oblasti levého spánku). V. K. a L. J. byli dopraveni do nemocnice ve Skopji, kde byli službu konajícím lékařem přijati k hospitalizaci pro život ohrožující zranění. V. K. na následky zranění dne 1. 11. 2011 zemřel, L. J. zůstala v intenzivní péči do 4. 11. 2011.

Dne 3. 11. 2011 státní zástupce požádal, aby soud ve Skopji – soud prvního stupně (dále též „procesní soud“) – zahájil přípravné řízení proti F. T. (v té době sedmnáctiletému) pro trestný čin kvalifikované loupeže, a navrhl jeho vzetí do vazby. Soud téhož dne vzal F. T. na 15 dnů do vazby z důvodu obavy z jeho útěku a maření vyšetřování, zejména ovlivňováním poškozených svědků žijících v jeho sousedství. Vyšetřující soudce rozhodnutím ze dne 17. 11. 2011 z týchž důvodů jeho vazbu prodloužil o dalších 15 dnů, avšak 1. 12. 2011 nařídil jeho propuštění z důvodu, že jeho přítomnost u soudu může být zajištěna mírnějšími prostředky (odnětím pasu a závazkem dostavit se k soudu), když přihlédl též k jeho věku a tomu, že je řádným studentem střední školy. Dne 13. 1. 2012 státní zástupce podal na F. T. a S. G. obžalobu pro uvedenou loupež, již se měli dopustit dne 25. 10. 2011.

O vině obviněných rozhodl soud prvního stupně dne 7. 7. 2012. Shledal S. G. a F. T. vinnými žalovaným trestným činem a podle § 237 odst. 1 trestního zákoníku je odsoudil k trestům odnětí svobody v trvání šesti a pěti let. Rozsudek byl potvrzen rozhodnutími odvolacího soudu ze dne 26. 11. 2012 a Nejvyššího soudu ze dne 12. 3. 2013. V návaznosti na to soudce výkonu rozhodnutí (dále „vykonávající soudce“) vyzval F. T. k nástupu výkonu trestu ke dni 30. 1. 2013. Ten dne 17. 1. 2013 požádal o odložení výkonu trestu z důvodu rodinných a zdravotních. Jeho žádost byla zamítnuta rozhodnutími ze dne 21. 1. 2013 a 12. 2. 2013. Dne 21. 2. 2013 nápravné zařízení ve městě Ohrid (zařízení, v němž měl F. T. trest vykonat) informovalo vykonávajícího soudce, že určeného dne trest nenastoupil. Dopisy datovanými 28. 2., 8. 4. a 20. 5. 2013 vykonávající soudce oznámil tuto skutečnost procesnímu soudu ve Skopji – soudu pro mladistvé a žádal pokyny vzhledem k naléhavé povaze řízení. Tyto dopisy zůstaly nezodpovězeny. Obviněný nereagoval ani na novou výzvu vydanou nově jmenovaným vykonávajícím soudcem dne 27. 3. 2014. Na základě sdělení ze dne 2. 5. 2014, že obviněný výkon trestu opět nenastoupil, vydal vykonávající soudce 30. 7. 2014 příkaz k zatčení, na jehož základě byl F. T. dne 10. 7. 2014 zatčen a dodán do výkonu trestu.

PŘÁVNÍ POSOUZENÍ

1. Tvrzené porušení čl. 2 Úmluvy
2. Stěžovatelky namítaly, že prodlení ve výkonu trestu odnětí svobody uloženého F. T. nastalo v důsledku pochybení žalovaného státu a poukázaly na čl. 2 a 8 Úmluvy. Tvrdily, že pro ně bylo nemožné, zvláště pro první stěžovatelku, vrátit se do jejich domu, vzhledem ke skutečnosti, že F. T. žil v jejich blízkosti.
3. Soud, jenž je svrchovaným orgánem ohledně výkladu práva Úmluvy ve vztahu ke skutkové podstatě případu, má za to, že podání stěžovatelek by v tomto ohledu mělo být analyzováno jen podle čl. 2 Úmluvy v jeho procesním aspektu. Ustanovení stanoví: „1. Právo každého na život je

chráněno zákonem...”

4. Přijatelnost
5. Vláda nevznesla žádnou námitku vůči přijatelnosti stížnosti.
6. Nehledě na absenci námitky vlády týkající se přijatelnosti stížnosti podle této hlavy, Soud bude řešit problém aplikovatelnosti čl. 2 Úmluvy.
7. Na základě skutkových okolností případu poznamenává, že V. K., zesnulý manžel první a otec druhé a třetí stěžovatelky, zemřel na následky incidentu ze dne 25. 10. 2010. První stěžovatelka, jež byla během něj také napadena, nebyla usmrcena. Avšak skutečnost, že užití síly F. T. vůči první stěžovatelce nevedlo k fatálním následkům, byla čistě věcí náhody. Je jasné, že první stěžovatelka utrpěla vážná zranění hlavy, která byla posouzena jako život ohrožující (viz bod 8). Fatální následky jednání S. G. a F. T. vedly domácí soudy k odsouzení obou pro kvalifikovanou loupež. Soud proto usuzuje, že tento článek je vzhledem k okolnostem případu aplikovatelný (mutatis mutandis, Sašo Gorgiev proti bývalé jugoslávské republice Makedonii, č. 49382/06, § 38, ECHR 2012 (výňatky); Fedorchenko a Lozenko proti Ukrajině, č. 387/03, § 41, 20. 9. 2012; Rantsev proti Kypru a Rusku, č. 25965/04, § 232, ECHR 2010 (výňatky); a Angelova a Iliev proti Bulharsku, č. 55523/00, § 92–93, 26. 7. 2007).
8. Soud konstatuje, že tato část stížnosti není zjevně neopodstatněná podle čl. 35 odst. 3 písm. a) Úmluvy. Dále shledává, že není nepřijatelná ani na základě jiných důvodů. Proto musí být prohlášena za přijatelnou.
9. Odůvodněnost
10. Tvrzení stran
11. Stěžovatelky, jež nyní žijí ve Francii, namítaly, že stát nemůže zbavit jeho povinnosti podle čl. 2 Úmluvy skutečnost, že žádný vykonávací soudce nebyl jmenován po delší dobu, aby zajistil výkon trestu odnětí svobody F. T. (viz bod 14). Jejich tvrzení podle této hlavy se netýkají žádné nové hrozby nebo útoku ze strany F. T., na něž by si mohly stěžovat u příslušných vnitrostátních orgánů, nýbrž pokračující hrozbu, kterou F. T. pro stěžovatelky představoval, a pocitu beztrestnosti svého jednání, jehož si užíval do té doby, než vnitrostátní orgány zabezpečily výkon jeho trestu. Byly to hrozba a pokračující tíseň vyvolaná přítomností F. T. v jejich okolí, které přinutily žadatelky opustit vesnici a žalovaný stát.
12. Vláda tvrdila, že prodlení ve výkonu trestu odnětí svobody po dobu osmi měsíců nastalo proto, že nebyl jmenován vykonávající soudce, jenž by se věcí zabýval. Skutečnost, že F. T. byl pouze krátkodobě uvězněn ve vyšetřovací vazbě (viz bod 6) naznačovala, že není dána obava, že bude nepřípustně ovlivňovat řízení nebo ohrožovat oběti. Zůstával ve stejném domě a podle dostupných materiálů nebylo zjištěno nic, co by nasvědčovalo závěru, že by stěžovatelky ohrožoval. Ty si navíc nestěžovaly u vnitrostátních orgánů, že by jim F. T. vyhrožoval nebo je jakkoli ohrožoval. Kromě toho neodůvodnily svá tvrzení, že F. T. představoval skutečnou hrozbu pro jejich životy a bezpečí a že jejich strach z návratu do jejich domu je skutečný. Na závěr vláda poukazovala na to, že je možné, že se F. T. navrátí do stejného domu po výkonu svého trestu. Za absence jakéhokoli konkrétního jednání vůči stěžovatelkám nemůže být pouhá přítomnost F. T. ve stejné vesnici interpretována jako hrozba podle Úmluvy.
13. Hodnocení Soudu
14. Soud opakuje, že čl. 2 Úmluvy ukládá státu povinnost zajistit právo na život přijetím účinných trestněprávních ustanovení určených k zabezpečení efektivního odstrašení proti hrozbám právu na život, podpořeného právo aplikujícími orgány pro prevenci, potlačení a potrestání porušení takových ustanovení. V souladu s povinnostmi státu spadajícími pod čl. 2 Úmluvy je vyžadováno, aby vnitrostátní právní systém demonstroval svoji schopnost vynutit trestní právo proti těm, kteří nezákonným způsobem zbavili života jiného (Zubkova proti Ukrajině, č. 36660/08, § 35, rozsudek ze dne 17. 10. 2013; Mojsiejew proti Polsku, č. 11818/02, § 53, rozsudek ze dne 24. 3. 2009, a odkazy v nich citované; Kasap a další proti Turecku, č. 8656/10, § 60, rozsudek ze dne 14. 1. 2014; a Ali a Ayşe Duranovi proti Turecku, č. 42942/02, § 69 a 72, rozsudek ze dne 8. 4. 2008).

15. Požadavek efektivnosti, jenž zahrnuje přiměřenou rychlost provedení, podle čl. 2 Úmluvy slouží, mimo jiné, k udržení veřejné důvěry v dodržování zásad právního státu státními orgány, aby zabránily jakémukoli výskytu nezákonnosti či tolerance vůči protiprávním činům a zajistily účinnou implementaci vnitrostátního práva, které chrání právo na život (Šilih proti Slovinsku [GC], č. 71463/01, § 195, rozsudek ze dne 9. 4. 2009; a Ghimp a další proti Moldavské republice, č. 32520/09, § 44, rozsudek ze dne 30. 10. 2012).
16. Pokud jde o posuzovaný případ, Soud konstatuje, že incident, v němž byl V. K. usmrčen a první stěžovatelka vážně zraněna, se stal 25. 10. 2011. Dne 13. 1. 2012 státní zástupce obžaloval S. G. a F. T. pro kvalifikovanou loupež. Dne 7. 6. 2012 je nalézací soud uznal vinnými a odsoudil S. G. a F. T. k šestiletému a pětiletému vězení. Soud má za to, že jednání spáchané S. G. a F. T. bylo takové povahy, že uvěznění bylo nezbytné na základě obavy, že oba jsou hrozbou pro veřejnou bezpečnost. Tento rozsudek se stal konečným 26. 11. 2012, poté, co byl potvrzen v odvolacím řízení (viz bod 6–12), což bylo rok a jeden měsíc po skutku. Rozsudkem ze dne 12. 3. 2013 byly oba výše zmíněné rozsudky potvrzeny Nejvyšším soudem. Stěžovatelé nekritizují průběh tohoto procesu, ani jeho výsledek. Nečiní tak ani Soud, který usuzuje, že požadavek zjištění okolností případu a odpovědných osob byl v tomto případě splněn. Soud je tudíž toho názoru, že orgány žalovaného státu splnily procedurální závazky, které vyvstávají podle čl. 2, co se týče trestního řízení (Zoltai proti Maďarsku a Irsku, č. 61946/12, § 30, rozsudek ze dne 29. 9. 2015).
17. Příklad, jak byl předložen stěžovatelkami, se týká prodlení nastalého při výkonu trestu odnětí svobody F. T., z něhož činí zcela odpovědným žalovaný stát.
18. V tomto spojení Soud konstatuje, že F. T. nezačal výkon trestu do 11. 6. 2014, což bylo více než 18 měsíců poté, co se jeho odsouzení stalo pravomocným. Na základě dostupného materiálu poznamenává, že poté, co nenastoupil výkon trestu ve věznicí v den stanovený ve výzvě k nástupu trestu, se kompetentní vykonávající soudce procesního soudu neúspěšně snažil získat informace od oddělení pro mladistvé téhož soudu (viz bod 13). Soud nemůže rozeznat, jaký byl důvod této komunikace a zda byla nezbytná za okolností tohoto případu. Nicméně poznamenává, že tři dopisy vykonávajícího soudce zůstaly bez reakce. Takový nedostatek koordinace mezi dvěma odděleními téhož soudu způsobilo prodlení nejméně tři měsíců, během níž F. T. zůstal na svobodě.
19. Zdá se, že mezi 20. 5. 2013 a 27. 3. 2014, kdy byla vydána nová výzva k nástupu, nebyla uskutečněna žádná aktivita úřadů směřující k výkonu pravomocného rozsudku ze dne 26. 11. 2012. Podle vlády v té době nebyl ustanoven vykonávající soudce, který by se věcí mohl zabývat (viz bod 14).
20. Soud konstatuje, že vnitrostátní legislativa stanovila, že proces uvěznění musí být bezodkladný (viz bod 17). Požadavek efektivnosti v trestním řízení podle čl. 2 Úmluvy může být také interpretován jako uložení povinnosti státům vykonat jejich pravomocná rozhodnutí bez zbytečného odkladu. Je tomu tak proto, že výkon trestu uloženého v kontextu práva na život musí být považován za integrální součást procedurálního závazku státu podle tohoto článku (viz body 26 a 27 výše).
21. Na základě skutečností případu Soud bere v potaz, že orgány žalovaného státu neprojevily potřebnou péči při realizaci výkonu trestu odnětí svobody F. T. Prodlevy výše označené, které jsou zcela přičitatelné orgánům státu, nemohou být považovány za odůvodněné. Zvláštní okolnosti případu vyžadovaly jejich rychlejší reakci. Soud proto uzavírá, že systém žalovaného státu, týkající se výkonu trestu odnětí svobody (viz bod 14), neprokázal efektivitu v posuzovaném případě. Neomluvitelné zdržení ve výkonu rozsudku nebylo v souladu se závazkem státu podle čl. 2 Úmluvy bez ohledu na to, zda F. T. po svém odsouzení demonstroval jakékoli nepřátelství vůči stěžovatelkám.
22. Tudíž nastalo porušení procesní stránky čl. 2 Úmluvy.
23. Tvrze porušení čl. 13 Úmluvy
24. Stěžovatelky také namítaly, že neměly žádný právní prostředek obrany proti zpoždění výkonu

trestu odnětí svobody uloženému F. T. Opíraly se o čl. 13 Úmluvy, který stanoví: „Každý, jehož práva a svobody přiznané touto Úmluvou byly porušeny, musí mít účinné právní prostředky nápravy před národním orgánem, i když se porušování dopustily osoby při plnění úředních povinností.“

25. Vláda argumentovala, že čl. 13 Úmluvy je neaplikovatelný, protože stěžovatelky nevznášejí tzv. hájitelné tvrzení ve smyslu čl. 2 Úmluvy.
26. Stěžovatelky tvrdily, že neměly žádný právní prostředek obrany, jímž by dosáhly dřívějšího uvěznění F. T. nebo získaly vysvětlení, z jakého důvodu došlo k prodlení ve výkonu jeho trestu.
27. S ohledem na zjištění vztahující se k čl. 2 Úmluvy Soud uzavírá, že jelikož stížnost podle čl. 13 Úmluvy ve spojení s čl. 2 Úmluvy je přijatelná, není potřeba zvláštního odděleného přezkoumání této námitky (*mutatis mutandis*, Enukidze a Girgvliani proti Gruzii, č. 25091/07, § 311, rozsudek ze dne 26. 4. 2011).

...

VÝROK

Z těchto důvodů Soud jednomyslně,

1. prohlašuje stížnost za přijatelnou,
2. rozhoduje, že došlo k porušení procesní stránky čl. 2 Úmluvy,
3. rozhoduje, že není třeba přezkoumat stížnost podle čl. 13 Úmluvy.

(zpracoval JUDr. Ivo Kouřil)